

ДИСКУСИОННИ МАТЕРИАЛИ

DP/42/2004

Ефективно данъчно облагане на труда, капитала и потреблението в България

Пламен Калоянчев

125

ГОДИНИ

БЪЛГАРСКА
НАРОДНА
БАНКА

125

ГОДИНИ

ДИСКУСИОННИ МАТЕРИАЛИ

DP/42/2004

БЪЛГАРСКА
НАРОДНА
БАНКА

**Ефективно данъчно
облагане на труда, капитала
и потреблението в България**

Пламен Калоянчев

Декември 2004 г.

ДИСКУСИОННИ МАТЕРИАЛИ

Редакционен съвет:

Председател: Гарабег Минасян

Членове: Мариела Ненова

Стати Статев

Николай Неновски

Секретар: Людмила Димова

© Българска народна банка, декември 2004 г., поредица

ISBN 954-9791-77-7

Одобрено за издаване през август 2004 г.

Отпечатано в Полиграфична база на БНБ.

Материалите отразяват гледищата на своите автори и не ангажират позицията на БНБ.

Художественото оформление на корицата е разработено въз основа на банкнотата с номинал 50 лева, емисия 1999 г.

Мненията си изпрацайте до:

Отдел „Печатни издания„

Българска народна банка

пл. „Княз Александър Батенберг“ № 1

1000 София

Тел.: (+359 2) 9145 1906, 9145 1271, 981 1391

Факс: (+359 2) 980 2425, 980 6493

e-mail: Dimova.L@bnbank.org

Интернет страница: www.bnb.bg

Съдържание

I.	Въведение	5
II.	Ефективно облагане на труда	8
	1. Разходи за труд, различни от работната заплата	8
	2. Ефективно облагане на доходите на физическите лица	19
	3. Ефективно облагане на доходите от труд ...	24
III.	Ефективно облагане на потреблението	26
IV.	Ефективно облагане на капитала	28
V.	Изводи	30
	Литература	32
	Използвани означения	33

РЕЗЮМЕ. Данъчното облагане влияе върху поведението на икономическите агенти. При своите решения за производство, потребление или заетост те винаги взимат предвид големината на данъчната тежест. Тъй като тя зависи не само от данъчните ставки, но и от начина на определяне на данъчната база и стриктността при прилагането на законодателството, възниква необходимост от съставянето на неин агрегиран измерител. Средните ефективни данъчни ставки представляват именно такъв измерител, който дава възможност да се правят сравнения между различните страни, като се отчита разликата в данъчните стимули, предоставяни от правителствата.

Оценката на ефективното данъчно облагане на труда, капитала и потреблението за периода след 1998 г. в България показва, че най-силно се облага доходът от труд, следван от потреблението и капитала. Нивата на облагане, изчислени по този начин, са различни спрямо традиционно използваните показатели за оценка, базирани на отчетите за касовите приходи от данъци като процент от БВП, което потвърждава необходимостта от изчисляване на тежестта от данъчното облагане, използвайки подхода на ефективните данъчни ставки.

EFFECTIVE TAXATION OF LABOR, CAPITAL AND CONSUMPTION IN BULGARIA

SUMMARY. Taxation influences economic agents' behavior. When they make decisions about production, consumption and employment, they take into account tax burden. Since it depends not only on tax rates but also on the way of determining tax basis and strict enactment of legislation, an aggregate measure is necessary to compose. The average effective tax rates may be used as a measure since they allow for data comparison between individual countries taking into account different tax stimuli provided by governments.

The evaluation of effective taxation of labor, capital and consumption in Bulgaria after 1998 shows that the heaviest tax was imposed on labor, followed by consumption and capital. Taxation rates calculated this way diverge from traditional evaluation indicators based on cash tax revenue as a percentage of GDP. This confirms the need of calculating taxation burden based on the effective tax rate approach.

Пламен Калоянчев, дирекция „Икономически изследвания и прогнози“, тел. 1213,
e-mail: kaloyanchev.p@bnbank.org.

Евентуални пропуски, неточности и грешки са изцяло на автора. Изказаните мнения са лични и не представляват официална позиция на БНБ.

I. Въведение

Данъчното облагане влияе върху поведението на икономическите агенти. При своите решения за производство, потребление или заетост те винаги взимат предвид големината на данъчната тежест. Тъй като тя зависи не само от данъчните ставки, но и от начина на определяне на данъчната база и стриктността при прилагането на законодателството, възниква необходимост от съставянето на неин агрегиран измерител. Средните ефективни данъчни ставки представляват именно такъв измерител, който дава възможност да се правят сравнения между различните страни, като се отчита разликата в данъчните стимули (по-ниска данъчна база, изключения при облагането, диференцирани ставки или слаба събираемост на данъците), предоставяни от правителствата.

Изследванията върху ефективното данъчно облагане се развиха особено силно през последните няколко години. Специално внимание им се отделя в рамките на Европейския съюз (ЕС), където наличието на обща парична политика стимулира дискусиите по отношение ролята, която обществените финанси трябва да изграят в общото икономическо пространство. Оценката на приноса, който те имат към икономическия растеж и заетостта, е възможна само при наличието на съответен набор от надеждни индикатори, осигуряващи съпоставимост на данните между отделните страни. В областта на данъчното облагане Европейската комисия (ЕК) е изработила и използва методология, която ѝ позволява да оцени нивото на ефективната данъчна тежест.

Целта на настоящия анализ е да се изчислят средните ефективни данъчни ставки върху потреблението, труда и капитала в България. Периодът, който е избран за изследването, обхваща годините от 1998 г. до 2002 г. Желанието ни да използваме получените резултати за България, сравнени със страните от ЕС, е причина в по-голямата част на настоящото изследване да се използва подходът на Европейската комисия при изчисляването на ефективните данъчни ставки.

Съществуват различни подходи за изчисляване на ефективни данъчни ставки¹. При изчисляване на ефективните ставки върху капитала например може да открием три типа изследвания – осно-

¹ За сравнение между различните подходи вж. *Nicodem, Gaëtan* (2001), с. 6–13.

вани на отчетни данни макроизследвания, микроизследвания, базирани на очаквания, микроизследвания, основани на исторически данни. При първата група изследвания² ефективните ставки се дефинират като съотношение на начислените данъци към съответната им данъчна база, като се ползват данни от националните сметки. Този подход може да се използва и при изчисляването на ефективно облагане на потреблението и на труда като фактор за производството. Характерното за втората група изследвания³ е, че при изчисляването на ефективните данъчни ставки те се базират на теоретичните свойства на данъчните системи, като основната им слабост е, че не улавят действителното, а теоретичното ниво на облагане. Третата група изследвания ползват финансовите отчети на фирмите, за да определят ефективно ниво на корпоративното облагане. На практика трите предлагани в литературата подхода измерват различни ефективни данъчни ставки.

Тъй като целта на настоящото изследване е да определи средното ефективно облагане не само на капитала, а и на потреблението и труда като фактор за производството, ще използваме подхода, предлаган от първата група изследвания. Освен че се базира на отчетни данни, той е сравнително по-лесен за прилагане и улеснява сравняването между ефективните данъчни ставки по страни.

В теорията се описват три вида данъчни ставки – определени в законодателството, средни и пределни данъчни ставки. Средните ставки представляват съотношението на начислените данъци върху целия размер на дохода, а пределните измерват гължимия данък при единица нарастване на дохода. Тъй като на практика размерът на гължимия данък зависи не само от определените в законодателството ставки, но и от обхвата на данъчната база и прогресивността на облагане, то почти винаги средната данъчна ставка ще се различава от пределната и от определената в законодателствата. Трябва да се има предвид, че в изследването се коментират единствено средни данъчни ставки. Те не могат да се използват за оценяване на справедливостта на една данъчна система или за големината на изкривяванията в резултат от данъчното облагане.

При формулирането и оценката на данъчната политика в България не се взема предвид въздействието ѝ върху ефективната да-

² За повече информация вж. *Martinez-Mongay (2000), Mendoza, Enrique G., Razin, Assaf and Tesar, Linda L. (1994) и Carey, David and Tchilinguirian, Harry (2000).*

³ Основен представител на тази група е изследването на *Fullerton, Don и King, A. Myrvin (1983).*

нъчна тежест върху труда, потреблението и капитала. Предложенията за промени в данъчното законодателство в повечето случаи визират отделни компоненти на ефективните данъчни тежести, като социалноосигурителни вноски, корпоративни данъци или данъци върху общия доход. Приходите от всеки данък се отнасят не към съответната облагаема база, а към много по-агрегирани показатели като БВП. На основата на тези съотношения се формулира и оценява данъчната политика и се правят сравнения между отделните страни. Оценяването на ефективната данъчна тежест на всеки един от тези данъци се сблъсква с множество трудности. Много често е невъзможно еднозначното определяне на това, дали по даден закон се облагат само доходи от труд или доходи от капитал. Наличието на множество от данъчни ставки и изключения в различните закони (макар и известни *ex ante*) допълнително затруднява анализа. На практика на базата на законодателството е невъзможно определянето на средна данъчна ставка върху съответна база. Определянето и оценката на множеството от данъчни бази по всеки един от тези закони също представляват непосилна задача.

Подходът на ефективното данъчно облагане позволява да се решат тези проблеми⁴. При него се предполага, че правителството получава приходи, като облага дохода от труд или капитал или като облага потреблението. Данъчните бази и ефективните данъчни ставки се оценяват *ex post* на база данни от националните сметки, ясно са дефинирани и имат икономически смисъл. Това позволява включването им в макроикономически модели и използването им при дефинирането и анализа на ефектите от дадена данъчна политика. Основна слабост на този подход, споменавана и в други изследвания⁵, е прекалено високото ниво на агрегация на ползваните данни, което прави невъзможно изчисляването на ефективните данъчни тежести на секторно ниво.

Изследването продължава с описание на методологията на конструиране и с представяне на резултатите от изчисляването на средните ефективни данъчни ставки върху труда, капитала и потреблението. Последната част обобщава получените резултати.

⁴ За първи път в България средни ефективни данъчни ставки върху потреблението, труда и капитала са изчислени и публикувани през 2002 г. в Предприсъединителната икономическа програма на България.

⁵ Вж. *Ruggeri, G. C. and Vincent, Carole* (2000), 1445.

II. Ефективно облагане на труда

Познаването на действителния размер на данъчното облагане на труда е от изключително значение за всяка икономическа политика. Облагането на труда като фактор за производство е основен източник на приходи за сгържавното управление. Големината и структурата му оказват влияние и върху предлагането на труд в икономиката.

Високото в абсолютен и относителен план ниво на облагане на труда не благоприятства създаването на нови работни места и може да се окаже пречка пред икономическия растеж. Нарастващата мобилност на труда и необходимостта от развитие на човешките ресурси за постигането на устойчива конкурентоспособност са предпоставки за намаляване на ефективното данъчно облагане на труда. В светлината на проблемите със заетостта и със застаряващото население и в България, и в ЕС значението на този основен източник на приходи за бюджета на страната ще нараства.

Ефективното облагане на доходите от труд традиционно се разделя на два източника със самостоятелно аналитично значение – ефективно облагане на доходите на физическите лица и разходи за труд, различни от работната заплата.

1. Разходи за труд, различни от работната заплата

Разходите за труд, различни от работната заплата (**NWLC**)⁶, включват социалноосигурителните вноски⁷ (**SSC**) и данъците върху фонд „Работна заплата“ и персонала (*taxes on payroll and workforce*). Последните не съществуват в България, както и в повече страни, което означава, че ефективната данъчна ставка, произтичаща от разходите за труд, различни от заплатата (**NWLC_{ETR}**), ще представлява съотношението на социалноосигурителните вноски (**SSC**) към общите разходи за труд (**TLC**), които представляват данъчната база.

$$\text{NWLC}_{\text{ETR}} = \text{SSC}/\text{TLC} \quad (1).$$

Информация за размера на начислените социалноосигурителни вноски се взема от сметки „Формиране на дохода“ и „Вторично раз-

⁶ Означенията в това изследване се придържат в по-голямата си част към означенията в *Martinez-Mongay* (2000). За подробен списък на означенията вж. приложението в края на изследването.

⁷ Включително здравноосигурителните вноски.

пределение на дохода“ от националните сметки. Те включват всички действително и условно начислени осигурителни вноски, дължими от работодателите за сметка на заетите. Този показател отразява единствено големината на разходите за труд извън работната заплата, които се поемат от работодателите. Разходите за социалноосигурителни вноски, поемани от наетите, са част от разходите за работна заплата, а социалноосигурителните вноски, плащани от самонаетите, са част от смесения доход.

Фактът, че самонаетите плащат социалноосигурителни вноски, предполага, че те получават възнаграждение за своя труд. Тъй като този доход не може да се определи точно и да се отдели от дохода, който те получават като собственици на капитал, съгласно ESA'95 той се записва като част от смесения доход. Оценяването на всички разходи за труд в икономиката изисква да се направи оценка на този доход, за да може той да бъде прибавен към компенсацията на наетите (разпределен между работната заплата и социалноосигурителните вноски).

Съгласно ESA'95 общите разходи за труд (**TLC**) се отразяват в статията „Компенсация на наетите лица“ (**COEL**), която не включва тази част от дохода на самонаетите, която може да се счита за доход от труд. Подходът на ЕК за определяне на този доход се базира на алтернативните разходи, за това, дали дадено лице е самонаето, като предполага, че заплатата на самонаетите ще е равна на средното възнаграждение, получавано от заетите. Общите разходи за труд (за всички заети) (**TLC_{TE}**), т. е. данъчната база, се дефинират като произведението от компенсацията на наетите лица (**COEL**) и съотношението между общия брой заети, включително самонаетите лица (**OCCP**) и броя на заетите, получаващи заплати (**EMPL**).

$$\text{TLC}_{\text{TE}} = \text{COEL} * \text{OCCP}/\text{EMPL} \quad (2).$$

Тогава

$$\text{NWLC}_{\text{ETR}}^{\text{TE}} = (\text{SSC}_{\text{SE}} + \text{SSC}_{\text{ER}})/\text{TLC}_{\text{TE}} \quad (3),$$

където **NWLC_{ETR}^{TE}** е ефективната данъчна ставка на разходите за труд, различни от заплатата, включително самонаетите, **SSC_{SE}** са социалноосигурителните вноски на самонаетите лица⁸, а **SSC_{ER}** – социалноосигурителните вноски на работодателите.

⁸Данните са взети от статистиката за изпълнение на приходите от социалноосигурителните вноски.

Следователно средната ефективна данъчна тежест, произтичаща от разходите за труд, различни от работната заплата, ще бъде различна за двете равнища на заетост, със или без самонаетите лица. Тази данъчна тежест се поема изцяло от работодателите (самонаетите). Тя може да се оцени общо за икономиката, за частния, за обществения сектор, по отраслови групи и по икономически сектори. Динамиката ѝ зависи основно от промените в размера и принципите на начисляване на социалноосигурителните вноски през отделните години.

Възможно е да се оцени и средната ефективна данъчна тежест, произтичаща от гължимите социалноосигурителни вноски, която се поема от наетите ($NWLC_{ETR}^E$). Данъчната база ще остане същата, но в числителя ще са социалноосигурителните вноски на наетите (SSC_E).

$$NWLC_{ETR}^E = SSC_E / TLC_{TE} \quad (4).$$

Трябва да се отчита обаче, че една част от тази данъчна тежест е в резултат от доброволните вноски, които наетите са направили, а не от принудителни плащания, възникващи в резултат от данъчното законодателство.

Общата ефективна данъчна тежест ($NWLC_{ETR}^T$) ще е равна на сумата от ефективната данъчна ставка на разходите за труд, различни от заплатата, включително самонаетите ($NWLC_{ETR}^{TE}$), и ефективната данъчна тежест, произтичаща от гължимите социалноосигурителни вноски, която се поема от наетите ($NWLC_{ETR}^E$).

$$\begin{aligned} NWLC_{ETR}^T &= NWLC_{ETR}^{TE} + NWLC_{ETR}^E = \\ &= (SSC_{SE} + SSC_{ER} + SSC_E) / TLC_{TE} \end{aligned} \quad (5).$$

Таблица 1

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ
НА РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ РАБОТНАТА ЗАПЛАТА**

	(%)				
Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001	2002*
За работодателите ($NWLC_{ETR}$)	27.8	28.3	26.5	25.0	28.4
За самонаетите ($NWLC_{ETR}^{SE}$)	3.6	8.3	11.0	14.9	12.6
За работодатели и самонаети ($NWLC_{ETR}^{TE}$)	24.9	26.1	24.6	23.9	26.6
За наетите ($NWLC_{ETR}^E$)	0.9	1.8	4.1	3.9	
Общо ($NWLC_{ETR}^T$)	25.9	27.9	28.7	27.8	

* Към момента на настоящото изследване сметка „Вторично разпределение на дохода“ за 2002 г. все още не е изготвена.

След 1998 г. общата ефективна данъчна тежест, свързана с разходите за труд, различни от заплатата, нараства до 2001 г. Нарастването през 1999 г. и 2000 г. е свързано основно с въвеждането на здравното осигуряване в България. От средата на 1999 г. беше въведена здравноосигурителна вноска в размер от 6%, а осигурителните вноски за всички осигурителни рискове бяха намалени с 3.3 процентни пункта. Въведеното през 2000 г. с Кодекса за задължителното обществено осигуряване разпределяне на осигурителните вноски между работодателите и наетите в съотношение 4:1 е причината за наблюдаваното намаляване на ефективното облагане на работодателите и за увеличаване на същото за наетите през тази година. Намаляването на осигурителните вноски с 3 процентни пункта през 2001 г. е довело и до намаление в ефективната данъчна тежест, но в значително по-малка степен. Вижда се, че няма пълно съответствие между промените в големината на осигурителните вноски и изменението в размера на ефективното данъчно облагане. Особено добре това се откроява при динамиката на ефективната данъчна тежест, понасяна от самонаетите, която през 2001 г. достигна своя пик.

Предварителните данни за 2002 г. показват увеличаване на ефективната данъчна тежест за работодателите, което към настоящия момент е трудно обяснимо (може да се дължи и на предварителния характер на данните).

Липсата на пълно съответствие между промените в определените със закон ставки и тези, които се плащат ефективно, показва, че динамиката на данъчните бази и поведението на осигуряваните има значение за общия размер на ефективната данъчна тежест. На тази основа може да се предполага, че частният сектор разполага с по-големи възможности и по-голям стимул да избягва плащането на осигурителни вноски. Тази хипотеза се потвърждава и от данните в следващата таблица.

Таблица 2

ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ РАБОТНАТА ЗАПЛАТА

(%)

Частен сектор	1998	1999	2000	2001	2002*
За работодателите ($NWLC_{ETR}$)	26.7	27.0	25.2	22.9	25.2
За самонаетите ($NWLC_{ETR}^{SE}$)	3.6	8.3	11.0	14.9	12.6
За работодатели и самонаети ($NWLC_{ETR}^{TE}$)	20.4	22.5	21.7	21.2	

* Към момента на настоящото изследване сметка „Вторично разпределение на дохода“ за 2002 г. все още не е изготвена.

През периода 1998–2002 г. частният сектор плаща ефективно по-малък данък от общественя. Механизъм за постигането на по-ниска ефективна данъчна тежест, освен чистото укриване на доходи, може да е и декларирането на по-ниска категория труд на заетите⁹. Разликата между нивото на облагане за цялата икономика и за частния сектор се увеличава за групата на работодателите и намалява за групата на работодатели и самонаети. При самонаетите ефективната тежест е най-ниска, което се дължи основно на въведения принцип те да се осигуряват върху определен минимален осигурителен доход, който е под нивото на средната работна заплата за страната.

Таблица 3

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА,
ПО ИКОНОМИЧЕСКИ СЕКТОРИ (NWLC_{ETR})**

	(%)				
Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001	2002
Селско и горско стопанство	28.7	25.8	23.7	22.2	22.4
Индустрия	30.9	31.7	28.6	24.4	29.7
Услуги	25.2	26.0	25.3	25.5	27.8
Общо	27.8	28.3	26.5	25.0	28.4
<i>Стандартно отклонение</i>	2.8	3.3	2.5	1.7	3.8
Частен сектор	1998	1999	2000	2001	2002
Селско и горско стопанство	27.4	23.9	22.6	21.9	22.0
Индустрия	28.1	29.1	26.6	24.3	28.1
Услуги	24.6	24.9	23.4	21.1	22.6
Общо	26.7	27.0	25.2	22.9	25.2
<i>Стандартно отклонение</i>	1.9	2.8	2.1	1.7	3.3
Обществен сектор	1998	1999	2000	2001	2002
Селско и горско стопанство	31.6	31.2	27.9	24.1	25.1
Индустрия	33.0	34.4	32.3	24.6	34.1
Услуги	25.4	26.5	26.0	27.5	31.1
Общо	28.4	29.1	27.6	26.8	31.6
<i>Стандартно отклонение</i>	4.0	4.0	3.2	1.8	4.6

⁹ Категоризацията на труда оказва влияние върху размера на осигурителните вноски за пенсия. Вноските за първа и втора категория труд са изцяло за сметка на работодателите, като за втора категория се плащат допълнително 7% осигурителна вноска, а за първа категория – 12%.

По икономически сектори най-висока е данъчната тежест за работодателите в индустрията, следвана от тази в сектора на услугите. По-ниската категория на труд в селското и горското стопанство най-вероятно е основната причина за традиционно по-ниската ефективна степен на облагане в сектора. Отново се наблюдава разминаване в полза на частния сектор по отношение на размера на ефективните данъчни ставки, като от 1998 г. разликата непрекъснато се увеличава, за да достигне през 2002 г. 6.4 процентни пункта. При *услугите* тази разлика непрекъснато расте, относително стабилна е при *индустрията* и намалява при *селското и горското стопанство*. Ефективната данъчна ставка по отделните икономически сектори е по-равномерно разпределена в частния сектор.

Таблица 4

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА,
ПО ИНСТИТУЦИОНАЛНИ СЕКТОРИ (NWLC_{ETR})**

(%)

Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001
Нефинансови предприятия	29.8	30.2	27.7	23.1
Финансови предприятия	24.9	27.9	22.7	24.8
Държавно управление	22.6	23.7	23.8	29.9
Домакинства	26.9	27.7	32.3	31.2
Нетърговски организации, обслужващи домакинствата	24.2	27.5	24.4	23.0
Общо	27.8	28.3	26.5	25.0
<i>Стандартно отклонение</i>	2.8	2.3	3.9	3.9
Частен сектор	1998	1999	2000	2001
Нефинансови предприятия	26.9	27.1	25.0	22.5
Финансови предприятия	22.3	24.1	20.4	22.2
Домакинства	26.9	27.7	32.3	31.2
Нетърговски организации, обслужващи домакинствата	24.2	27.5	24.4	23.0
Общо	26.7	27.0	25.2	22.9
<i>Стандартно отклонение</i>	2.3	1.7	5.0	4.3

По институционални сектори данъчната тежест е по-висока в сектора на нефинансовите предприятия и в домакинствата, докато в нетърговските организации, обслужващи домакинствата, и във финансовите предприятия тя е по-ниска. Отново в частния сектор ефективната данъчна ставка е по-ниска, но докато при нефинансовите предприятия намалява през разглеждания период, то при финансовите предприятия тя остава относително стабилна.

Таблица 5

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА,
ПО ОТРАСЛОВИ ГРУПИ (NWLC_{ETR})**

	(%)				
Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001	2002
Селско, ловно и горско стопанство;					
рибно стопанство	28.7	25.9	23.7	22.2	22.4
Добивна промишленост	35.3	37.4	33.0	26.9	34.5
Преработваща промишленост	30.8	30.7	27.8	24.6	28.1
Снабдяване с електроенергия, газ и вода	34.7	38.6	35.6	25.7	35.8
Строителство	24.5	26.1	22.6	20.3	28.6
Търговия и ремонт	25.4	26.8	24.7	21.3	22.5
Хотели и ресторанти	26.4	25.3	22.8	22.6	25.8
Транспорт и съобщения	31.5	32.1	32.6	23.2	31.7
Финансово посредничество	24.9	27.9	22.8	24.8	23.6
Операции с имущество и бизнес услуги	24.8	23.6	22.9	18.7	21.2
Държавно управление,					
задължително обществено осигуряване	18.6	19.1	21.1	33.0	33.9
Образование	26.7	28.1	27.3	26.1	25.0
Здравеопазване и социални дейности	26.4	28.1	25.8	24.2	25.2
Други дейности	25.7	25.9	24.5	22.6	23.0
Общо	27.8	28.3	26.5	25.0	28.4
<i>Стандартно отклонение</i>	4.4	5.1	4.5	3.4	4.9

За работодателите в секторите *транспорт и съобщения, добивна промишленост и снабдяване с електроенергия, газ и вода* ефективните разходи за труд, различни от работната заплата, са най-високи. Това може да се дължи на по-високата категоризация на труд в тези сектори и на факта, че поради монополното положение на фирмите в тези сектори те нямат стимул да търсят намаление на своите разходи. Във всеки един отрасъл частният сектор е обложен ефективно в по-малка степен от обществения. Тези разлики са най-големи в транспорта и съобщенията, операциите с имущество и бизнес услуги, търговията и ремонта и при финансовото посредничество. Данъчната тежест по отраслови групи е по-равномерно разпределена в частния сектор.

Таблица 6

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА,
ПО ОТРАСЛОВИ ГРУПИ (NWLC_{ETR})**

(%)

Частен сектор	1998	1999	2000	2001	2002
Селско, ловно и горско стопанство;					
рибно стопанство	27.4	24.0	22.6	21.9	22.0
Добивна промишленост	32.8	29.4	28.7	26.1	29.8
Преработваща промишленост	29.3	29.7	27.3	24.7	27.9
Снабдяване с електроенергия, газ и вода	21.4	-	35.2	24.4	33.3
Строителство	21.6	25.5	21.6	21.5	28.0
Търговия и ремонт	23.0	25.2	24.5	21.3	22.2
Хотели и ресторанти	24.9	23.5	22.0	22.3	26.2
Транспорт и съобщения	29.0	29.3	26.5	22.3	24.7
Финансово посредничество	22.2	24.1	20.2	22.2	22.2
Операции с имущество и бизнес услуги	22.6	19.6	20.0	17.8	19.2
Държавно управление, задължително обществено осигуряване	-	-	-	-	-
Образование	26.4	17.4	21.2	24.4	20.4
Здравеопазване и социални дейности	23.3	20.0	25.0	21.9	22.6
Други дейности	26.6	23.8	22.8	22.2	21.3
Общо	26.7	27.0	25.2	22.9	25.2
<i>Стандартно отклонение</i>	3.5	4.0	4.2	2.0	4.2

Таблица 7

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА,
ПО ОТРАСЛОВИ ГРУПИ (NWLC_{ETR})**

(%)

Обществен сектор	1998	1999	2000	2001	2002
Селско, ловно и горско стопанство;					
рибно стопанство	31.6	31.1	27.9	24.1	25.1
Добивна промишленост	35.4	37.9	35.0	27.2	37.3
Преработваща промишленост	32.6	32.7	29.8	23.8	29.9
Снабдяване с електроенергия, газ и вода	34.8	38.7	35.6	25.8	36.0
Строителство	28.0	26.9	24.7	17.5	30.2
Търговия и ремонт	32.0	33.9	28.1	21.8	31.2
Хотели и ресторанти	29.0	29.4	26.2	24.1	21.8
Транспорт и съобщения	32.2	33.3	34.4	23.4	38.3
Финансово посредничество	26.8	32.5	24.8	30.2	27.0
Операции с имущество и бизнес услуги	27.3	29.5	27.9	20.4	26.3
Държавно управление, задължително обществено осигуряване	18.6	19.1	21.1	33.0	33.9
Образование	26.7	28.5	27.5	26.2	25.4
Здравеопазване и социални дейности	26.5	28.2	25.9	24.4	25.6
Други дейности	25.2	27.4	25.4	23.0	25.0
Общо	28.4	29.1	27.6	26.8	31.6
<i>Стандартно отклонение</i>	4.4	4.9	4.2	3.9	5.2

Тъй като ефективните разходи за труд, различни от работната заплата, зависят основно от икономическата политика в областта на социалното и здравното осигуряване и измерват ефективната тежест от тази политика, интерес ще представлява сравняването на динамиката на ефективната данъчна ставка с динамиката на традиционните измерители на данъчна тежест – като например процента на приходите от осигурителни вноски към брутния вътрешен продукт. През разглеждания период тези показатели имат сходна динамика. Особено силно тя е изразена при ефективната данъчна ставка за самонаетите и платените от тях осигурителни вноски и при средната ефективна данъчна ставка за наетите и платените лични осигурителни вноски. При сравняването на ефективната данъчна ставка за работодателите и платените от тях осигурителни вноски отново се наблюдава сходна динамика, с изключение на 2002 г., за която данните са предварителни. Нивата на различните показатели и темповете им на промяна през отделните години обаче са твърде различни. Освен на различните данъчни бази това се дължи и на разликата в източниците на данни. Докато при ефективните данъчни ставки основен източник на данни са националните сметки, то при останалите показатели това са отчетите за изпълнението на консолидирания държавен бюджет.

Таблица 8

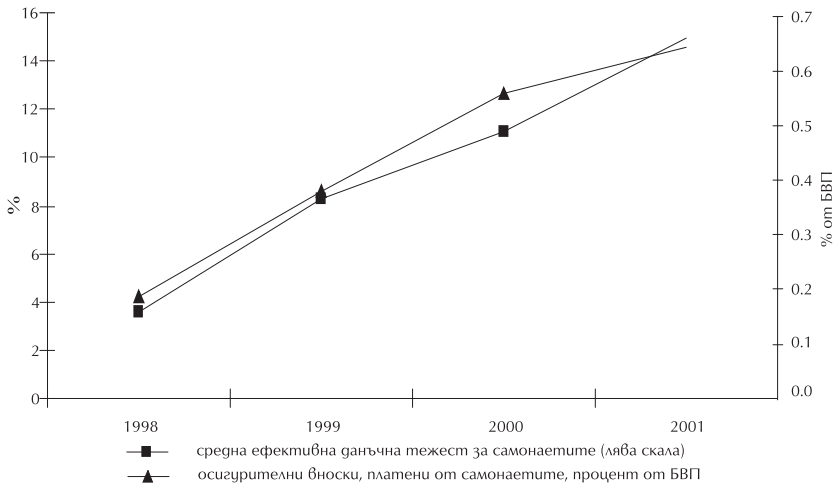
ПОСТЪПЛЕНИЯ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ

(% от БВП)

	1998	1999	2000	2001	2002
Осигурителни вноски, платени от работодатели	8.4	8.6	8.1	7.3	6.6
Темп на нарастване		2.0	-5.2	-10.7	-9.2
Осигурителни вноски, платени от самонаетите и ненаетите лица	0.2	0.4	0.6	0.6	0.5
Темп на нарастване		102.3	47.7	14.9	-16.8
Лични осигурителни вноски	0.5	0.7	1.6	1.5	1.8
Темп на нарастване		46.0	119.8	-6.1	19.3

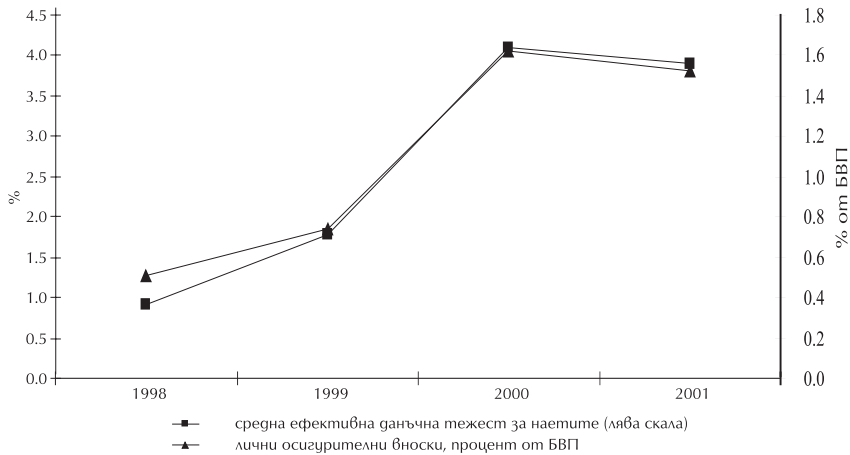
Графика 1

**ДИНАМИКА НА СРЕДНАТА ЕФЕКТИВНА ДАЊЧНА ТЕЖЕСТ
ЗА САМОНАЕТИТЕ ЛИЦА И ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ВНОСКИ,
ПЛАТЕНИ ОТ ТЯХ**

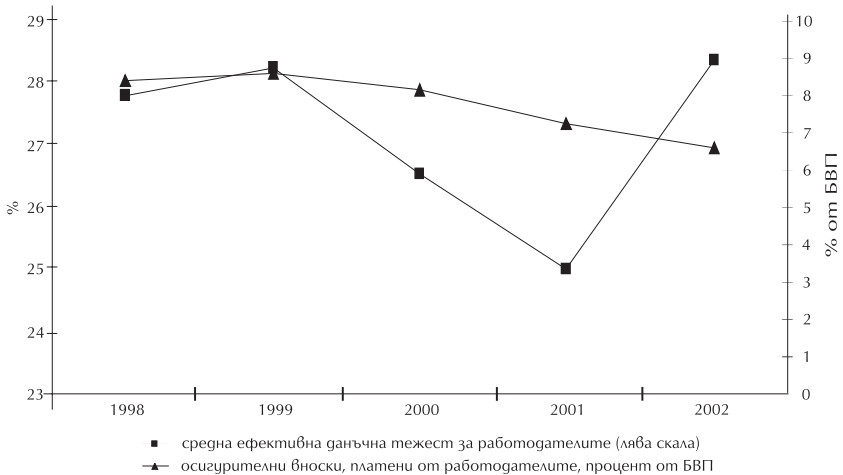
Графика 2

**ДИНАМИКА НА СРЕДНАТА ЕФЕКТИВНА ДАЊЧНА ТЕЖЕСТ
ЗА НАЕТИТЕ ЛИЦА И ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ВНОСКИ,
ПЛАТЕНИ ОТ ТЯХ**

Графика 3

ДИНАМИКА НА СРЕДНАТА ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА ТЕЖЕСТ ЗА РАБОТОДАТЕЛИТЕ И ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ВНОСКИ, ПЛАТЕНИ ОТ ТЯХ

Нивото на ефективно данъчно облагане, произтичащо от плащаните осигурителни вноски, е много близко до средното за страните от еврозоната, но докато в началото на изследвания период то е с 2.2 процентни пункта по-ниско, то в резултат от увеличената ефективно данъчна тежест през последните години към 2001 г. ефективните разходи за труд, различни от работната заплата, са станали с 0.3 процентни пункта по-високи в България. Спрямо средното ниво на облагане в рамките на ЕС ефективната данъчна тежест в България традиционно е по-висока за изследвания период. С още по-голяма сила това важи, ако сравнението се прави с Япония или САЩ. Особена характеристика на облагането в България е, че по-голямата част от него се поема от работодателите. Нивото на облагане за тях е по-високо с около 8.2 процентни пункта от средното за еврозоната и с 10.6 процентни пункта спрямо средното за ЕС, като в нито една от страните членки облагането не е по-високо. Това поставя работодателите в България в неравностойно положение по отношение степента им на конкурентоспособност. В средносрочен план може да се очаква тези разлики да намаляват поради прехвърлянето на все по-голяма част от плащаните осигурителни вноски върху наетите.

Таблица 9

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА***

(%)

Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001
България	25.9	27.9	28.7	27.8
Еврозона	28.1	28.1	27.9	27.5
Европейски съюз	24.9	24.8	24.4	24.2
Япония	16.0	16.5	17.1	17.4
САЩ	11.5	11.6	11.4	11.3

* С изключение на България, данните за останалите страни са взети от *Martinez-Mongay* (2000).

Таблица 10

**ЕФЕКТИВНИ ДАНЪЧНИ СТАВКИ, ДЪЛЖАЩИ СЕ НА
РАЗХОДИ ЗА ТРУД, РАЗЛИЧНИ ОТ ЗАПЛАТАТА**

(%)

За работодателите	1998	1999	2000	2001
България	27.8	28.3	26.5	25.0
Еврозона	18.9	18.8	18.6	18.5
Европейски съюз	16.6	16.5	16.2	16.1
Япония	9.7	10.0	10.3	10.4
САЩ	6.4	6.4	6.3	6.3

2. Ефективно облагане на доходите на физическите лица

След като върху доходите на физическите лица са начислени осигурителните вноски, оставащият доход се облага с данъци върху дохода. Средната ефективна данъчна ставка (**PITR**) върху тези доходи ще бъде равна на съотношението между начислените върху тях данъци (**PIRV**) и данъчната база (**PIТВ**), в която освен доходите от труд ще влизат и доходите от капитал на домакинствата.

$$\text{PITR} = \text{PIRV} / \text{PIТВ} \quad (6).$$

В националните сметки не разполагаме с данни за начислените данъци върху доходите от труд, а само с информация за начисления данък върху дохода на домакинствата (**PIRV**), който ще включва и доход от капитал. Определянето на данъчната база изисква от общите разходи за труд да се извадят начислените осигурителни вноски и да се прибавят доходите на домакинствата от капитал.

Дефинирането на последните е различно при *Carey and Tchilinguirian* (2000) и *Mendoza, Razin and Tesar* (1994) и при *Martinez-Mongay* (2000). В първите две изследвания тези доходи се дефинират като сума от нетния опериращ излишък¹⁰ на некорпорирания сектор (**OSPUEA**) (без дохода от труд на самонаетите) и дохода от собственост (**PEI**).

Подходът на *Martinez-Mongay* (2000) определя по-широко дохода на домакинствата от капитал, като от нетния опериращ излишък (**NOS**) в икономиката изважда дохода от труд на самонаетите, корпоративните данъци (**CORV**) и данъците върху собствеността (**PWRV**).

$$PITB = TLC_{TE} - NWLC + NOS - (TLC_{TE} - COEL) - CORV - PWRV \quad (7),$$

или

$$PITB = COEL + NOS - NWLC - CORV - PWRV \quad (8).$$

Подходът на *Martinez-Mongay* (2000) има една основна слабост, че предполага пълно разпределяне на печалбите в икономиката и по този начин надценява данъчната база. За България, когато минимална част от доходите на домакинствата се формират от разпределена печалба, данъчната база ще бъде значително надценена. Ето защо в този случай ще следваме подхода, избран от *Mendoza, Razin и Tesar* (1994).

$$PITB = TLC_{TE} - NWLC + OSPUEA + PEI \quad (9).$$

Таблица 11

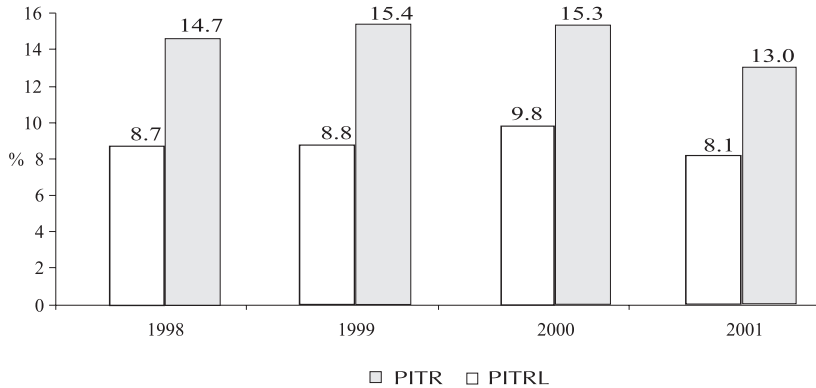
СРЕДНА ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ
ДОХОДИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА

(%)

Общо за икономиката	1998	1999	2000	2001
България, PITR	8.7	8.8	9.8	8.1
България, PITRL	14.7	15.4	15.3	13.0
Еврозона	15.6	16.3	15.8	15.1
Европейски съюз	16.4	17.0	16.5	15.9
Япония	5.8	4.6	4.6	4.7
САЩ	13.7	14.1	14.0	14.1

¹⁰ Включително нетният смесен доход.

ДИНАМИКА НА СРЕДНАТА ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ ДОХОДИТЕ НА ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА

Средната ефективна данъчна тежест върху доходите на домакинствата е относително стабилна през разглеждания период, с изключение на 2000 г., когато поради свиването на данъчната база тя достига своя максимум. Намалението на базата се дължи на значително по-малкия нетен смесен доход на сектора през тази година, дължащо се най-вече на отчетеното неколкостранно намаление на дохода в отрасъл „Операции с имущество и бизнес услуги“.

Нивата на облагане доходите на домакинствата са сравнително ниски и поставят България наравно с Гърция, Португалия, Испания и Холандия. Може да се предполага, че ниската степен на облагане се дължи най-вече на минималното облагане на доходите на домакинствата от капитал. В този доход са включени начислената условна рента на жилищата, заемани от собствениците им, а така също и оценката за некорпорирани дейности на домакинствата, които на практика не подлежат на облагане. Специфична особеност за България е, че по-голямата част от жилищата са собственост на хората, които живеят в тях, и съответно доходите от наем (подлежащи на облагане) са минимални. Прилагането на по-широката дефиниция на данъчната база (използвана в Martinez-Monroy) би довела до още по-ниски нива на облагане доходите на домакинствата.

В споменатите вече изследвания на ефективното данъчно облагане се предполага, че степента на облагане на дохода от труд и от капитал на домакинствата е еднаква. Това предположение очевидно не е валидно за България и налага отделно да се изчисли средната ефективна данъчна ставка за доходите от труд. Ако допуснем, че начислените данъци върху дохода са с източник единствено дохода от труд на домакинствата, то тогава средната ефективна данъчна ставка върху тези доходи (**PITRL**) ще бъде равна на отношението между приходите от тези данъци (**PIRV**) и данъчната база (**PITBL**), формирана само от доходи от труд (след начисляване на осигурителните вноски).

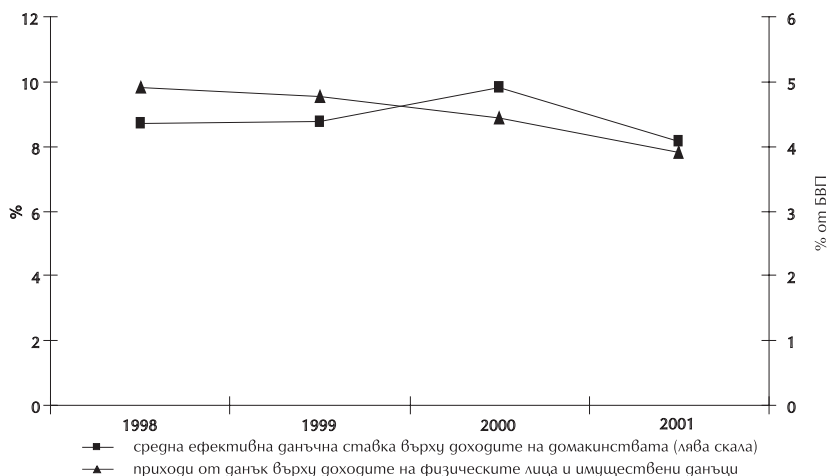
$$\text{PITRL} = \text{PIRV}/\text{PITBL} \quad (10).$$

$$\text{PITBL} = \text{TLC}_{\text{TE}} - \text{NWLC} \quad (11).$$

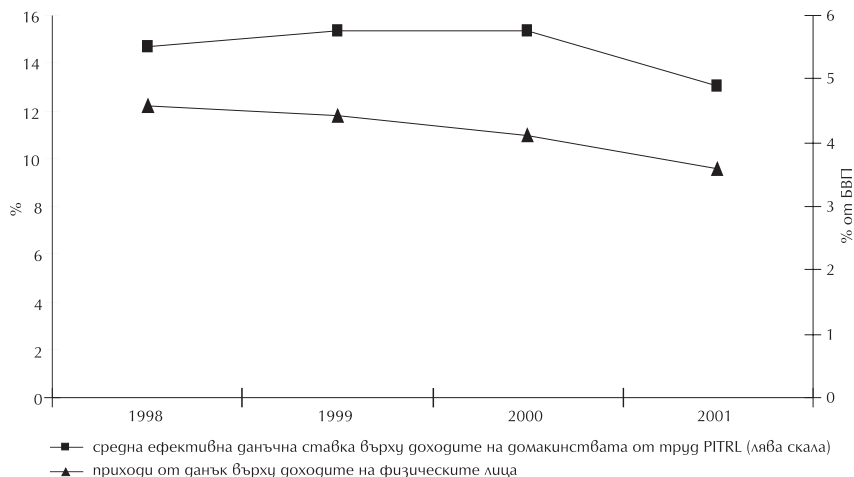
Получената по този начин ставка (**PITRL**) ще надценява ефективното облагане на доходите от труд, но ще го отразява по-точно отколкото стандартно изчислената ставка (**PITR**) върху всички доходи на домакинствата, т. е. действителната данъчна тежест ще се намира в интервала между изчислените по двата подхода ставки.

Графика 5

**ДИНАМИКА НА ЕФЕКТИВНАТА ДАНЪЧНА СТАВКА
ВЪРХУ ДОХОДИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА (PITR)
И НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДАНЪК ВЪРХУ ДОХОДИТЕ НА
ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА И ИМУЩЕСТВЕНИ ДАНЪЦИ**

**ДИНАМИКА НА ЕФЕКТИВНАТА ДАНЪЧНА СТАВКА
ВЪРХУ ДОХОДИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА ОТ ТРУД (PITRL)
И НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДАНЪК ВЪРХУ ДОХОДИТЕ НА
ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА**

Едно сравнение между динамиката на средната ефективна данъчна ставка върху доходите на домакинствата и приходите от данък върху доходите на физическите лица и от имуществени данъци показва, че освен очакваната разлика в нивата им, корелацията между двата показателя е ниска. Това остава в сила и ако се сравни ефективната данъчна ставка върху доходите от труд (след начисляване на осигурителните вноски) с приходите от данък върху доходите на физическите лица. Една от причините за разминаването между различните показатели най-вероятно се дължи на принципната разлика между тях, произтичаща от факта, че единият ползва данни на начислена, а другият – на касова основа. Информацията за приходите от данък върху доходите на физическите лица ще включва в текущата година постъпления на начислени върху доход от предходната година данъчни задължения.

3. Ефективно облагане на доходите от труд

Ефективната данъчна ставка върху доходите от труд (**LETR**) ще бъде равна на съотношението на сумата от общите разходи за труд, различни от работната заплата, и начислените данъци върху доходите на домакинствата от труд към общите разходи за труд.

$$\text{LETR} = (\text{NWLC} + \text{PITR} * (\text{TLC}_{\text{TE}} - \text{NWLC}))/\text{TLC}_{\text{TE}} \quad (12).$$

Начислените данъци върху доходите на домакинствата от труд се изчисляват при предположението, че доходът им от капитал и от труд се облага в еднаква степен. Тогава те ще са равни на произведението от получената вече средна ефективна данъчна ставка върху доходите на домакинствата и дохода им от труд след начисляване на социалноосигурителните вноски. Този подход се използва в коментираните по-горе изследвания, включително и от Европейската комисия. За България поради споменатото вече изключително ниско ниво на облагане на дохода на домакинствата от капитал този подход ще води до подценяване на тази част от данъчната тежест и съответно до надценяване на ефективното облагане на дохода от капитал в икономиката. Размерът на това подценяване/надценяване не може да се установи точно.

Ефективната данъчна ставка върху доходите от труд с изключение на самонаетите се дефинира по аналогичен начин, като

$$\text{LETR}_E = (\text{NWLC}_E + \text{PITR} * (\text{COEL} - \text{NWLC}_E))/\text{COEL} \quad (13).$$

В повечето страни самонаетите плащат ефективно по-ниски данъци върху доходите си от труд. Това правило е валидно и за България.

Таблица 12

ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ ДОХОДИТЕ ОТ ТРУД

(%)

За всички заети	1998	1999	2000	2001
България, PITR	32.3	34.2	35.7	33.7
България, PITRL	36.7	38.9	39.6	37.2
Еврозона	39.3	39.8	39.2	38.5
Европейски съюз	37.3	37.6	36.9	36.2
Япония	20.9	20.3	21.0	21.3
САЩ	23.6	24.0	23.9	23.9

Таблица 13

ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ ДОХОДИТЕ ОТ ТРУД

(%)

Без самонаетите лица	1998	1999	2000	2001
България, P1TR	35.0	36.4	38.0	35.1
България, P1TRL	39.3	41.0	41.8	38.6
Еврозона	41.2	41.6	41.0	40.2
Европейски съюз	39.2	39.4	38.7	38.0
Япония	21.9	21.4	21.9	22.2
САЩ	23.8	24.2	24.0	24.0

През периода 1998–2001 г. динамиката на ефективното облагане на доходите от труд е разнопосочна. Докато до 1999 г. включително е зависимо най-вече от по-високите разходи за труд, различни от работната заплата, през следващите години динамиката на данъците върху доходите също има принос в неговата промяна. Предварителните данни за 2002 г. показват съществено нарастване в ефективните разходи за труд, плащани от работодателите. Ето защо спадаът в нивото на облагане през 2001 г. може да се счита за временен и тенденцията през коментирания период е към увеличаване на средната ефективна данъчна ставка върху доходите от труд. В същото време средното ниво на облагане за страните от еврозоната и от Европейския съюз намалява, като разликата между тях и равнището в България се стопява. В условията на все по-висока мобилност на трудовите ресурси тази тенденция е неблагоприятна за България и може да се окаже пречка за постигането на устойчив икономически растеж.

Ако в (12) и (13) заместим **P1TR** с **P1TRL**, отчитайки по този начин споменатото вече подценяване на облагането на доходите от труд, се оказва, че нивото на облагане в България се доближава до или е по-високо от средното за страните от еврозоната. Ефективната данъчна тежест за работодателите в България обаче остава значително по-голяма от съответната в страните от Европейския съюз. Намаляването на осигурителната тежест, която те понасят, трябва да е една от насоките на бъдещите промени в данъчното облагане.

III. Ефективно облагане на потреблението

Друг основен източник на приходи за сектор „Държавно управление“ е облагането на потреблението в икономиката. Големината и структурата на този тип облагане влияят върху системата от относителни цени в икономиката и върху решенията на икономическите агенти какво, кога и колко да потребяват. Потреблението освен това формира повече от половината от БВП, поради което данъчното му облагане е от значение за динамиката на цялостната икономическа активност.

Ефективната данъчна ставка (**CETR**) върху потреблението е равна на съотношението между начислените данъци върху него (**INVR**) и нетната му стойност (без начислените данъци). Данъците върху потреблението включват основно данък върху добавената стойност (ДДС), акцизи и мита (всички косвени данъци), които в националните сметки са представени в статията „Данъци върху продуктите“. Данъчната база на потреблението се определя, като от разходите за крайно потребление (**FCE**) се извадят компенсацията на наетите в сектора на държавното управление (**CEGG**) и начислените данъци върху потреблението (**INVR**).

$$\text{CETR} = \text{INVR}/(\text{FCE} - \text{CEGG} - \text{INVR}) \quad (14).$$

Така дефинирана, данъчната база е значително по-висока от действителната, върху която се начисляват косвените данъци. Това се дължи на редицата стоки и услуги, които се считат за освободени доставки или съгласно законодателството се облагат с намалена или нулева ставка по Закона за данъка върху добавената стойност. Митата и акцизите също се плащат само върху част от стоките и услугите. Доколкото обаче с косвените данъци се облага голям набор от стоки, които служат като ресурс при производството на други стоки, данъците върху първите се прехвърлят в стойността на последните, дори и те да не подлежат на облагане. Разходите на правителството за труд се изключват от данъчната база на потреблението, тъй като те не подлежат на косвено облагане.

Ако начислените данъци върху потреблението се отнесат към данъчната база, която включва тези данъци (на брутна основа), се получава т. нар. имплицитна данъчна ставка върху потреблението (**CITR**). Връзката между средната ефективна данъчна ставка и имплицитната данъчна ставка се определя от

$$\text{CITR} = \text{CETR}/(1+\text{CETR}) \quad (15).$$

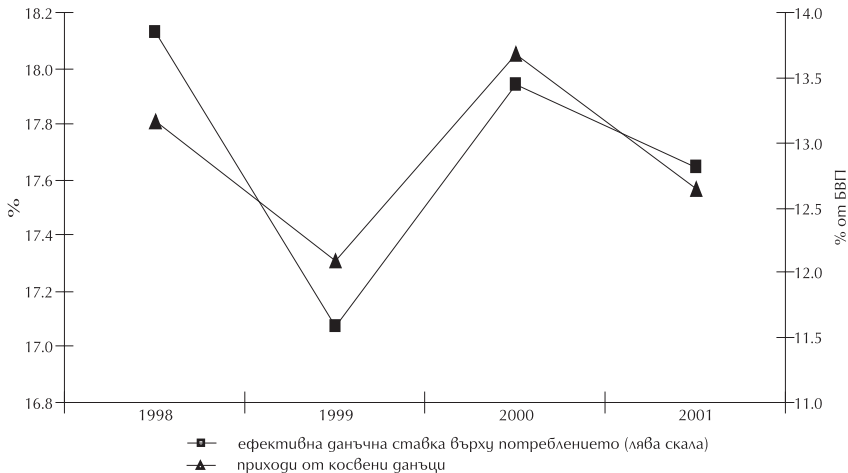
Таблица 14

ИМПЛИЦИТНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ ПОТРЕБЛЕНИЕТО

(%)

	1998	1999	2000	2001
България	18.1	17.1	17.9	17.6
Евروزона	20.6	20.9	21.0	21.2
Европейски съюз	20.5	20.8	20.7	20.9
Япония	13.8	13.6	13.5	13.8
САЩ	9.4	9.3	9.2	9.1

Графика 7

ДИНАМИКА НА ЕФЕКТИВНАТА ДАНЪЧНА СТАВКА
ВЪРХУ ПОТРЕБЛЕНИЕТО (CITR) И НА ПРИХОДИТЕ ОТ
КОСВЕНИ ДАНЪЦИ

През изследвания период имплицитната данъчна ставка върху потреблението няма ясно изразена посока на промяна. Върху нея са оказвали влияние много фактори – намалението на постъпленията от мита поради либерализацията на търговията, намалението през 1999 г. на ставката за облагане по Закона за данъка върху добавената стойност, промените в дефиницията на облагаемите доставки по този закон и в данъчните ставки по Закона за акцизите, както и политиката на правителството по отношение равнището и размера на заплащане на заетите в сектор „Държавно управление“, която е свързана с размера на компенсацията на наетите в този сектор.

Сравняването на ефективната данъчна ставка върху потреблението и на приходите от косвени данъци показва сходна динамика между двата показателя, въпреки че има разлика между нивата им.

Степента, в която се облага потреблението в България, все още е под средната за страните от Европейския съюз. Хармонизацията на българското данъчно законодателство с европейското в областта на косвените данъци ще доведе в средносрочен план до нарастване облагането на потреблението в България и до приближаването му до средните нива за ЕС.

IV. Ефективно облагане на капитала

Определянето на данъчната база и на приходите от данъци върху капитала е обвързано с анализа до момента, и по-специално с облагането на доходите от труд. Най-общо базата за облагане е равна на сумата от brutния опериращ излишък и brutния смесен доход в икономиката (**GOS**). Тъй като сме приели, че част от дохода на самонаетите е доход от труд, той трябва да се извади от смесения доход. Друг важен въпрос е третирането на потреблението на основен капитал. Включването му в данъчната база се смята за приемливо от някои автори¹¹ поради факта, че в този случай динамиката ѝ ще бъде по-стабилна, отколкото ако той не се включваше. Друг аргумент за включването му в данъчната база е необходимостта да се избегнат разликите между отделните страни в различното третиране на продължителността на използване на активите, отразено в амортизационните ставки. Според други автори¹² обаче потреблението на капитал не трябва да се включва в данъчната база, тъй като върху него не се начисляват данъци. Различните подходи към дохода от труд на самонаетите и третирането на потреблението на капитал водят до четири възможни сценария за данъчната база. В настоящото изследване тя ще бъде дефинирана, следвайки *Carey and Tchilinguirian* (2000), т. е. като се включи в нея потреблението на капитал и се отрази фактът, че част от доходите на самонаетите са от труд.

$$GOSA = GOS - (TLC_{TE} - COEL) \quad (16).$$

Данъците върху капитала ще включват данъци върху доходите на домакинствата от капитал, данъци върху печалбата (корпоративни данъци, **CORV**) и данъци върху собствеността (**PWRV**). Ефек-

¹¹ *Carey and Tchilinguirian* (2000).

¹² *Mendoza, Razin and Tesar* (1994).

тивната данъчна ставка върху капитала ще бъде равна на съотношението между сумата от тези данъчни приходи и данъчната база.

$$\text{KETR} = (\text{PITR} * (\text{OSPUEA} + \text{PEI}) + \text{CORV} + \text{PWRV}) / \text{GOSA} \quad (17).$$

Ако приемем отново, че плащаните от домакинствата данъци върху дохода им от капитал са пренебрежимо малки, то ефективната данъчна ставка може да се запише като

$$\text{KETRL} = (\text{CORV} + \text{PWRV}) / \text{GOSA} \quad (18).$$

където в числителя са начислените на всички останали сектори (без домакинствата) данъци върху доходите и имуществото.

Коментираното в частта за облагането на дохода на домакинствата надценяване на ефективната данъчна ставка върху капитала може да се наблюдава в разликата между така изчислените данъчни ставки – **KETR** и **KETRL**. Действителната ефективна данъчна ставка ще се намира в интервала между двете ставки, доближавайки **KETRL**.

Таблица 15

ЕФЕКТИВНА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ КАПИТАЛА

(%)

	1998	1999	2000	2001
България, KETR	15.8	15.2	13.6	11.8
България, KETRL	11.5	11.1	10.4	9.0
Еврозона	20.2	20.9	20.6	20.0
Европейски съюз	22.9	23.7	23.5	23.0
Япония	23.5	18.7	17.9	17.6
САЩ	22.3	22.8	22.7	22.9

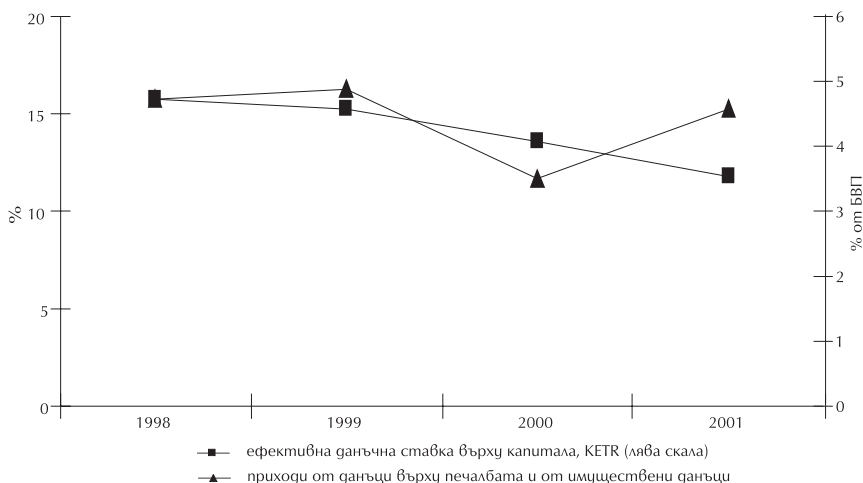
Разликата между динамиката на ефективната данъчна ставка върху капитала и приходите от данъци върху печалбата и от имуществени данъци е особено силно изразена. Както и при облагането на доходите от труд, основната причина за това разминаване може да бъде търсена във факта, че едни от данните са на касова, а другите – на начислена основа. Приходите от данъци върху печалбата ще включват в текущата година постъпления от начислени от предходната година данъчни задължения.

Сравняването между нивото на ефективно облагане на капитала в България и в страните от еврозоната показва около два пъти по-ниски нива на облагане в България, като през анализирания период тенденцията е към непрекъснато намаляване на ефективната данъчна ставка. Дори и ако ефективната данъчна ставка се изчисли на база нетен опериращ излишък, т. е. без да се включва в данъчната

база потреблението на капитал, разликите в облагането се запазват. Планираното намаление на ставката, с която се облага печалбата по Закона за корпоративното подоходно облагане, ще доведе до още по-ниски нива на облагане на дохода от капитал, които в много малка степен може да бъдат компенсирани с увеличение в размера на имуществените данъци.

Графика 8

ДИНАМИКА НА ЕФЕКТИВНАТА ДАНЪЧНА СТАВКА ВЪРХУ КАПИТАЛА И НА ПРИХОДИТЕ ОТ ДАНЪЦИ ВЪРХУ ПЕЧАЛБАТА И ОТ ИМУЩЕСТВЕНИ ДАНЪЦИ

V. Изводи

Оценката на ефективното данъчно облагане на труда, капитала и потреблението в България за периода след 1998 г. показва, че най-силно се облага трудът, следван от потреблението и капитала. Нивата на облагане, изчислени по този начин, са различни спрямо традиционно използваните показатели за оценка на големината на данъчната тежест, базирани на отчетите за касовите приходи от данъци като процент от БВП. При облагането на доходите от труд и от капитал се наблюдава и разминаване в темповете на растеж, което потвърждава необходимостта от изчисляване на тежестта от данъчното облагане, ползвайки подхода на ефективните данъчни ставки.

Ефективното облагане на труда в частния сектор е по-ниско от средното за обществения сектор. По-голямата част от данъчната

тежест на това облагане се поема от работодателите. С предвижданото нарастване на дела от осигурителните вноски, плащан от заетите, се очаква ефективната данъчна тежест на работодателите да намалява, като се приближава до средното за страните от ЕС ниво.

Докато при динамиката на ефективната данъчна тежест върху потреблението няма ясно изразена тенденция, то при ефективната ставка върху труда тя е към нарастване, а при ефективната ставка върху доходите от капитал – към намаляване. Високото в абсолютен и относителен план ниво на облагане на труда не благоприятства създаването на нови работни места и може да се окаже пречка пред икономическия растеж. Съотношението между ефективното облагане на труда и на капитала в България облагодетелства изключително много всички инвестиции, насочени към увеличаване производителността на труда. Нарастващата мобилност на трудовите ресурси и нуждата от развитието им за постигането на устойчива конкурентоспособност ще изискват намаляване на ефективното данъчно облагане на труда.

Структурата на облагане в България е различна от тази в страните от ЕС. Това е валидно най-вече за облагането на капитала в нашата страна, което е около два пъти по-ниско от средното за ЕС. Обявената политика в областта на корпоративното подоходно облагане ще доведе до още по-ниски нива на облагане на капитала. Равнището на облагане на потреблението в България също е под средното за страните от ЕС, но започналата вече в областта на косвените данъци хармонизация на българското данъчно законодателство с европейското ще доведе в средносрочен план до нарастване на ефективното облагане на потреблението в България и приближаването му до средните нива за ЕС.

Въпреки поставената в преговорите с ЕС рамка за нарастване на данъчното облагане на потреблението възможности за реакция на икономическата политика остават най-вече по отношение на данъчното облагане на труда. Предвид изключително високото му равнище в момента евентуалното му намаляване ще доведе до нарастване на стимулите за спестяване и до увеличаване на конкурентоспособността на икономическите субекти.

Разработването на показатели, отразяващи ефективната степен на облагане, които имат ясен икономически смисъл, позволява включването им в макроикономически модели. Тези показатели, без да са свършени, са необходими и полезни за задълбочаване на анализа на данъчната политика и на резултатите от нея.

Литература

Национални сметки за България. Източници, методи и оценки. Статистическо издателство и печатница, 1996.

Основни макроикономически показатели за България, 2001, издание на Националния статистически институт, 2002.

Основни макроикономически показатели за България, 2002, издание на Националния статистически институт, 2003.

Предприсъединителна икономическа програма на Република България 2002–2005. Изпълнителна агенция за икономически анализи и прогнози. Август 2002.

Carey, David and Tchilinguirian, Harry. Average Effective Tax Rates on Capital, Labour and Consumption. Economics Department Working Papers No. 258, OECD, October 2000.

Fullerton, Don and King, A. Myrvin. The Taxation of Income from Capital: A Comparative Study of the US, UK, Sweden and West Germany, Working Paper No. 1073, NBER Working Paper Series, February 1983.

Martinez–Mongay, Carlos. ECFIN's Effective Tax Rates. Properties and Comparisons with Other Tax Indicators. European Commission Economic Paper 146, October 2000.

Mendoza, Enrique G., Razin, Assaf and Tesar, Linda L. Effective Tax Rates in Macroeconomics: Cross-country Estimates of Tax Rates on Factor Incomes and Consumption. Working Paper No. 4864, NBER Working Paper Series, September 1994.

Nicodem, Gaëtan. Computing Effective Corporate Tax Rates: Comparisons and Results, European Commission Economic Paper 153, June 2001.

Public Finances in EMU – 2000. Report of the Directorate General for Economic and Financial Affairs, 24 May 2000, pp. 59–75.

Ruggeri, G. C. and Vincent, Carole. Effective Average Tax Rates on Capital Income in Selected OECD Countries, Canadian Tax Journal, Volume 48, Issue 5, 2000.

Structures of the Taxation Systems in the European Union, data 1995–2001, executive summary, Eurostat and Directorate General Taxation and Customs Union, 2003.

Използвани означения

CEGG	– compensation of employees, general government (<i>компенсация на наетите, сектор държавно управление</i>)
CETR	– consumption effective tax rate (<i>ефективна данъчна ставка върху потреблението</i>)
CITR	– consumption implicit tax rate (<i>имплицитна данъчна ставка върху потреблението</i>)
COEL	– compensation of employees (<i>компенсация на наетите лица</i>)
CORV	– corporate income tax revenues (<i>приходи от корпоративни данъци</i>)
EMPL	– wage and salary earners (<i>брой заети без самонаетите лица</i>)
ESA'95	– European System of Accounts 1995 (<i>европейска система от национални сметки</i>)
FCE	– final consumption expenditure (<i>крайни разходи за потребление</i>)
GOS	– gross operating surplus and mixed income (<i>брутен опериращ излишък и смесен доход</i>)
GOSA	– gross operating surplus and mixed income, adjusted for the self-employed labour income (<i>брутен опериращ излишък и смесен доход без доход от труд на самонаетите</i>)
INVR	– taxes on products (<i>данъци върху продуктите</i>)
KETR	– capital effective tax rate (<i>ефективна данъчна ставка върху капитала</i>)
KETRL	– capital effective tax rate (<i>ефективна данъчна ставка върху капитала при предположението, че целият доход на домакинствата е от труд</i>)
LETR	– labour effective tax rate (<i>ефективна данъчна ставка върху доходите от труд</i>)
LETR_E	– labour effective tax rate for employed labour (<i>ефективна данъчна ставка върху доходите от труд без самонаетите лица</i>)
NOS	– net operating surplus and mixed income (<i>нетен опериращ излишък и смесен доход</i>)
NWLC	– non-wage labour costs (<i>разходи за труд, различни от работната заплата</i>)
NWLC_E	– non-wage labour costs of employed labour (<i>разходи за труд, различни от работната заплата, без самонаетите лица</i>)
NWLC_{ETR}	– non-wage labour costs effective tax rate (<i>ефективна данъчна ставка на разходите за труд, различни от работната заплата</i>)

- NWLC^{TE}_{ETR}** – non-wage labour costs effective tax rate, including self-employed (ефективна данъчна ставка на разходите за труд, различни от работната заплата, включително самонаетите лица)
- NWLC^{SE}_{ETR}** – non-wage labour costs effective tax rate, self-employed (ефективна данъчна ставка на разходите за труд, различни от работната заплата, за самонаетите лица)
- NWLC_{TETR}** – non-wage labour costs effective tax rate, including self-employed and employees' social contributions (ефективна данъчна ставка на разходите за труд, различни от заплатата, включително самонаетите лица и разходите, поемани от наетите)
- OCCP** – total employment (брой заети включително самонаетите лица)
- OSPUEA** – operating surplus of private unincorporated enterprises, including mixed income and adjusted for self-employed labour income (операционен излишък на некорпорирания сектор, включително нетен смесен доход без доход от труд на самонаетите лица)
- PEI** – households' property and entrepreneurial income (доход от собственост на домакинствата)
- PITB** – personal income tax base (доходи от труд и капитал на физическите лица, данъчна база)
- PITBL** – personal income tax base, labour share (доходи от труд на физическите лица, данъчна база)
- PITR** – effective personal income tax rate (ефективна данъчна ставка върху доходите на физическите лица)
- PITRL** – effective personal income tax rate, labour share (ефективна данъчна ставка върху доходите на физическите лица от труд)
- PIRV** – personal income tax revenues (приходи от данъците върху доходите на физическите лица)
- PWRV** – property tax revenues (приходи от данъци върху собствеността)
- SSC** – social security contributions (социалноосигурителни вноски)
- SSC_{ER}** – employers' social contributions (социалноосигурителни вноски на работодателите)
- SSC_{SE}** – social security contributions, self-employed (социалноосигурителни вноски на самонаетите и ненаетите лица)
- SSC_E** – employees' social contributions (социалноосигурителни вноски на наетите)
- TLC** – total labour costs (общи разходи за труд)
- TLC_{TE}** – total labour costs, including self-employed (общи разходи за труд, включително самонаетите лица)

ДИСКУСИОННИ МАТЕРИАЛИ

- DP/1/1998 Първата година на Паричния съвет в България
Виктор Йоцов, Николай Неновски, Калин Христов, Ива Петрова, Борис Петров
- DP/2/1998 Финансова репресия и рационаране на кредита в условията на паричен съвет в България
Николай Неновски, Калин Христов
- DP/3/1999 Стимули за инвестициите в България: оценка на нетния данъчен ефект върху сържавния бюджет
Добрислав Добрев, Бойко Ценов, Петър Добрев, Джон Ърст
- DP/4/1999 Два подхода към кризите на фиксираните курсове
Николай Неновски, Калин Христов, Борис Петров
- DP/5/1999 Моделиране на паричния сектор в България, 1913–1945 г.
Николай Неновски, Борис Петров
- DP/6/1999 Паричен съвет и финансови кризи – опитът на България
Румен Аврамов
- DP/7/1999 The Bulgarian Financial Crisis of 1996–1997
Zdravko Balyozov
- DP/8/1999 Икономическата философия на Фридрих Хайек (100 години от рождението му)
Николай Неновски
- DP/9/1999 Паричният съвет в България: устройство, особености и управление на валутния резерв
Добрислав Добрев
- DP/10/1999 Паричните режими и реалната икономика (Емпиричен тест преди и след въвеждането на паричен съвет в България)
Николай Неновски, Калин Христов
- DP/11/2000 The Currency Board in Bulgaria: The First Two Years
Jeffrey B. Miller
- DP/12/2000 Fundamentals in Bulgarian Brady Bonds: Price Dynamics
Nina Budina, Tzvetan Manchev
- DP/13/2000 Изследване на парите в обращение след въвеждането на паричния съвет в България (транзакционно търсене, натрупване, скрита икономика)
Николай Неновски, Калин Христов
- DP/14/2000 Макроикономическите модели на Международния валутен фонд и Световната банка (анализ на теоретичните подходи и оценка на ефективността от прилагането им в България)
Виктор Йоцов
- DP/15/2000 Динамика на банковите резерви при паричен съвет
Борис Петров
- DP/16/2000 Един възможен подход за изграждане на симулационен макроикономически модел на България
Виктор Йоцов
- DP/17/2001 Надзор на консолидирана основа
Маргарита Пранджева
- DP/18/2001 Ригидност (негъвкавост) на реалните работни заплати и избор на паричен режим
Николай Неновски, Дарина Колева
- DP/19/2001 The Financial System in the Bulgarian Economy
Jeffrey Miller, Stefan Petranov

- DP/20/2002 Forecasting Inflation via Electronic Markets Results from a Prototype Experiment
Michael Berlemann
- DP/21/2002 Корпоративен имидж на търговските банки (1996–1997 г.)
Мирослав Неделчев
- DP/22/2002 Fundamental Equilibrium Exchange Rates and Currency Boards: Evidence from Argentina and Estonia in the 90's
Kalin Hristov
- DP/23/2002 Кредитна активност на търговските банки и рационаране на кредитния пазар в България
Калин Христов, Михаил Михайлов
- DP/24/2002 Ефектът Balassa – Samuelson в България
Георги Чукалев
- DP/25/2002 Пари и парични задължения: същност, уговаряне, изпълнение
Станислав Нацев, Начко Стайков, Филко Розов
- DP/26/2002 Относно едностранната „евроизация„ на България
Иван Костов, Яна Костова
- DP/27/2002 Shadowing the Euro: Bulgaria's Monetary Policy Five Years on
Martin Zaimov, Kalin Hristov
- DP/28/2002 Improving Monetary Theory in Post-communist Countries – Looking Back to Cantillon
Nikolay Nenovsky
- DP/29/2003 Дуална инфлация в условията на паричен съвет. Предузвикателства при присъединяването на България към ЕС
Николай Неновски, Калина Димитрова
- DP/30/2003 Exchange Rate Arrangements, Economic Policy and Inflation: Empirical Evidence for Latin America
Andreas Freytag
- DP/31/2003 Inflation and the Bulgarian Currency Board
Stacie Beck, Jeffrey B. Miller, Mohsen Saad
- DP/32/2003 Banks – Firms Nexus under the Currency Board: Empirical Evidence from Bulgaria
Nikolay Nenovsky, Evgeni Peev, Todor Yalamov
- DP/33/2003 Моделиране на инфлацията в България
Калин Христов, Михаил Михайлов
- DP/34/2003 Competitiveness of the Bulgarian Economy
Konstantin Pashev
- DP/35/2003 Exploring the Currency Board Mechanics: a Basic Formal Model
Jean Baptiste Desquilbet, Nikolay Nenovsky
- DP/36/2003 Съставен конюнктурен индикатор за българската промишленост
Цветан Цалински
- DP/37/2003 The Demand for Euro Cash: A Theoretical Model and Monetary Policy Implications
Franz Seitz
- DP/38/2004 Равнище на доверие във валутния режим в България през 1991–2003 г. Начален опит за калибрация
Георги Ганев
- DP/39/2004 Credibility and Adjustment: Gold Standards Versus Currency Boards
Jean Baptiste Desquilbet, Nikolay Nenovsky
- DP/40/2004 Паричният съвет: „The only game in town“
Калин Христов
- DP/41/2004 The Relationship between Real Convergence and the Real Exchange Rate: the Case of Bulgaria
Mariella Nenova